

Titel: *Epos van Gilgamesj*

AUTEUR: ONBEKEND

TIJD: DERDE MILLENNIUM V.C.

.....

Het *Epos van Gilgamesj*, algemeen beschouwd als 's werelds eerste literaire fictiewerk, is een lang gedicht dat de avonturen vertelt van Gilgamesj, een koning uit de oude Soemerische beschaving in het gebied dat tegenwoordig de regio Irak en Syrië is. (Historische gegevens suggereren dat er inderdaad een koning met die naam was, die waarschijnlijk regeerde in het begin van het derde millennium v.C.) Tegenwoordig hebben we nog ongeveer 3200 regels van de tekst, naar men aanneemt ongeveer 80-90 procent van het oorspronkelijke totaal. *Gilgamesj* werd

geschreven in het laatste deel van het derde millennium v.C. en kan terecht worden beschouwd als de eerste grote sprong voorwaarts in de literatuurgeschiedenis – het eerste meesterwerk van fantasierijk denken dat bewaard bleef in schriftelijke vorm.

Het verhaal zelf heeft iets van een klucht. Gilgamesj, die wordt beschreven als één derde menselijk en twee derde godheid (zijn moeder Ninsun is een godin, zijn vader een gewone sterveling), is koning van Uruk, een schitterende ommuurde stad in het zuiden van Mesopotamië. Hij is gigantisch en sterk en ook nogal eigenzinnig; hij speelt de baas over de mannen van Uruk met zijn atletische vaardigheden en maakt gebruik van wat hij beschouwt als zijn recht om toenadering te zoeken tot de vrouwen van de stad, vooral jonge bruiden. De burgers worden zijn wangedrag beu en klagen bij de goden. De godin Aruru maakt van een stuk klei een metgezel voor hem, een collega-reus genaamd Enkidu. Enkidu, zo wordt gehoopt, zal hem op het rechte pad houden.

Enkidu is dierlijk van aard, hoewel ook begiftigd met menselijke intelligentie. Hoe het ook zij, nadat hij verleid is tot een langdurige seksuele uitpatting met een mens (een tempelprostituee genaamd Sjamhat; de gemeenschap zou een hele week geduurd hebben, of zelfs twee weken volgens sommige interpretaties) verstoten de dieren Enkidu en wordt hij helemaal mens. Hij wordt in feite uit zijn oude wereld geworpen en naar een nieuwe, vaak complexere wereld geduwd. Zijn nieuwe

moraal zorgt ervoor dat hij Gilgamesj uitdaagt omwille van zijn gedrag en het paar worstelt in een woeste wedstrijd. Aan het eind daarvan ontstaat echter een vriendschap die leidt tot verschillende avonturen.

Enige tijd na hun gevecht gaat het duo naar het Woud van Ceder, waaruit ze van plan zijn enkele van de heilige bomen mee te nemen na het doden van hun gevreesde beschermer, een monster genaamd Humbaba de Verschrikkelijke. Later laat de godin Ishtar haar verlangen naar Gilgamesj blijken, maar hij wijst haar af, wat de afgewezen godin ertoe aanzet de ‘Hemels-tier’ te sturen om vreselijke wraak op hem te nemen als hij haar blijft afwijzen. Gilgamesj en Enkidu slagen er echter in het beest te doden. De dood van Humbaba en de Stier wekt de woede van de goden op, die Enkidu straffen met een langzaam, langdurig sterven door een ziekbed van twaalf dagen.

Helemaal uit het veld geslagen door het verlies van zijn vriend en vastbesloten om aan een soortgelijk lot te ontsnappen, probeert Gilgamesj vervolgens achter het geheim van het eeuwige leven te komen bij de enige menselijke overlevenden van een Zondvloed. Om hen te bereiken moet hij een lange en gevaarlijke reis ondernemen. Het is echter nutteloos, want hij leert dat de dood onvermijdelijk is. Gilgamesj overlijdt, waarschijnlijk door ouderdom (hoewel dat nergens expliciet wordt vermeld), nog voordat het verhaal is afgelopen, en de burgers van Uruk rouwen om het overlijden van hun heerser.

Gilgamesj bevat veel van de tropen die vaste motieven werden van het klassieke heldenepos. Zo dient het misschien wel het duidelijkst als sjabloon voor de *Ilias* van Homerus (met name de echo's van Enkidu in het personage Patroclus) en diens *Odyssee*. Veel geleerden betogen ook dat *Gilgamesj* overeenkomsten heeft met de Bijbel.

Het verhaal van Enkidu – een man die langs goddelijke weg uit de aarde is geschapen – en zijn ‘verdrijving’ uit zijn natuurlijke habitat nadat hij ‘verleid’ werd door een vrouw (Sjamhat) vertoont duidelijk overeenkomsten met het verhaal van Adam en Eva en hun gedwongen vertrek uit Eden. Nog treffender is het bezoek van Gilgamesj aan Utnapisjtjm en zijn vrouw op zoek naar het geheim van het eeuwige leven. In die episode vertelt Utnapisjtjm hoe de god Enlil als straf voor het falen van de mens een grote zondvloed liet neerdalen op de wereld. Utnapisjtjm was echter vooraf gewaarschuwd door een andere god die hem opdroeg een boot in gereedheid te brengen die hem, zijn familie en de zaden van alle levende dingen in veiligheid kon brengen. Als de zondvloed komt, worden van de hele mensheid alleen degenen aan boord van het vaartuig gered. Hun boot strandt uiteindelijk op de top van een berg, waarna Utnapisjtjm een reeks vogels (waaronder een duif) vrijlaat om droog land te zoeken. Op een paar naamswijzigingen na is het bijna hetzelfde verhaal als dat van Noach en zijn ark, zoals verteld in het bijbelboek Genesis. Of *Gilgamesj* zelf een bron was

voor het verhaal van Noach of dat beide verhalen gewoon een afspiegeling zijn van een gedeelde verhaaltraditie, is onzeker.

De literaire geschiedenis van *Gilgamesj* is bijna net zo fascinerend als het verhaal dat het epos vertelt. Het bestond oorspronkelijk uit rond 2100 v.C. in spijkerschrift geschreven Soemerische gedichten, maar de meer volledige versie die we vandaag de dag kennen komt van de Babyloniërs, die het rond 1200-1000 v.C. in de Akkadische taal op twaalf kleitabletten graveerden. Na 600 v.C. werd *Gilgamesj* echter een grotendeels verloren klassieker. Kort na 1850 werd een groot aantal gegraveerde tabletten ontdekt door een archeologenteam onder Britse leiding, op de locatie van een oude bibliotheek in Ninevé, dicht bij het hedendaagse Mosoel in Irak. De resten werden zoals te verwachten naar het British Museum gestuurd. Na enkele jaren deed het museum een beroep op een vrijwilliger genaamd George Smith – die op zijn veertiende van school was gegaan (hoewel hij vervuld was van een fascinatie voor Assyrische historie en cultuur) – om de scherven te helpen analyseren die ononderzocht in een opslagruimte lagen. In de twee decennia na 1860 slaagde hij erin om een aantal ervan te vertalen en zo het epos weer terug te brengen in de wereld. Het had iets poëtisch dat een geestdriftige amateur, en niet een of andere geletterde coryfee, de wereld weer in contact bracht met haar eerste grote literaire werk.

Vette krantenkoppen

Of George Smith zelf heeft geweten hoe groot zijn prestatie was is onzeker, aangezien hij in 1876 stierf op een onderzoeksreis naar Aleppo, slechts 36 jaar oud. Veel van zijn eigen opwinding over de fragmenten die hij ontcijferde, concentreerde zich op zijn overtuiging dat ze de waarheid van Genesis bevestigden. Toen hij las over een Grote Zondvloed die de rekening presenteerde aan de mensheid, op één man en zijn familie na, zou hij naar verluidt uit zijn stoel zijn opgesprongen van blijdschap en opgewonden door zijn kamer in het museum gerend hebben. Toen hij de Society of Biblical Archaeology toesprak over zijn ontdekking bevond premier William Gladstone zich in het publiek, en de ontdekkingen van Smith zorgden voor vette krantenkoppen in de hele wereld.

Titel: *Tao Te Ching*

AUTEUR: LAO ZI (TOEGESCHREVEN AAN)

TIJD: EERSTE MILLENNIUM V.C.

.....

De *Tao Te Ching* (vrij vertaald *De Weg en Zijn Kracht*) is de belangrijkste spirituele gids voor aanhangers van de oude Chinese filosofie van het taoïsme. Taoïsten pleiten voor het leiden van een eenvoudig, nederig en vroom leven, om zo een evenwicht te bereiken met de Tao (die effectief gelijkstaat aan het universum in zijn materiële en spirituele manifestaties). In simplistische bewoordingen zoeken zij een vredig bestaan in eenheid met de natuur, waarbij ze begrippen als deugd (*de*), natuurlijkheid (*ziran*) en niet-handelen (*wuwei*) voorstaan.

De vermeende auteur van het boek, Lao Zi, is een zeer omstreden figuur, die misschien rond de 6e eeuw v.C. leefde als een tijdgenoot van Confucius, maar die volgens sommige geleerden in leven was op een later tijdstip in de volgende twee eeuwen. Veel anderen betwijfelen of Lao Zi (vaak vertaald als 'Oude Meester') een echt persoon was. In plaats daarvan is er een grote denkrichting die gelooft dat de *Tao Te Ching* een collectie poëzie en uitspraken is die afkomstig is van een aantal verschillende auteurs.

Het boek wil een gids zijn voor taoïsten bij hun streven om

te bestaan in harmonie met het universum. Hoewel het taoïsme ruimte biedt voor godheden, wordt de universele energie die de kern van haar filosofie vormt niet beschouwd als een godheid. Eerder is het zo dat deze energie alles verbindt, een verenigd geheel schept, en de aanhangers proberen te leven in balans met de tegenstrijdige krachten erin – bijvoorbeeld licht en donker, vuur en water, actie en inactiviteit. Deze dualiteiten zijn ingekapseld in het concept van *yin* en *yang*.

De tekst van de *Tao Te Ching* is relatief kort, met iets meer dan tachtig korte secties en slechts zo'n vijfduizend Chinese karakters. Centraal staan mededogen, nederigheid en gematigdheid, de 'drie juwelen'. De verschillende doctrines, vaak samengevat in een paar korte woorden, zijn vaak mystiek en moeilijk ergens op vast te pinnen. Met name het begrip *wuwei* kent vele interpretaties, hoewel de meesten het erover eens zijn dat dit het vermijden van schadelijke interventie aanmoedigt in plaats van passieve inactiviteit omwille van zichzelf: 'Doe niets en alles wordt gedaan.' In een wereld waarin de neiging overheerst tot eeuwigdurende beweging en oneindig handelen, vormt zo'n stellingname op zijn minst een uitdaging voor de gevestigde orthodoxie, zo niet een regelrechte bedreiging. Bovendien maakt zijn impliciete kritiek op de uitwassen van een heersende klasse die toezag op een bijna constante staat van beweging en disharmonie, de *Tao Te Ching* een veel radicalere en meer confronterende tekst dan hij op het eerste gezicht zou

kunnen lijken. Denk maar eens na over het prikkelende karakter van zijn observatie: 'Als de Meester regeert, zijn de mensen zich nauwelijks ervan bewust dat hij bestaat.'

De eerste belangrijke verwijzing naar Lao Zi als auteur is te vinden in de geschriften van de historicus Sima Qian (2e tot 1e eeuw v.C.). Er is wel geopperd dat Lao Zi misschien zelf een historicus was of dat hij misschien werkte in de keizerlijke archieven. Latere verhalen beweerden dat hij honderden jaren had geleefd en de laatste was in een lange lijn van reïncarnaties. In werkelijkheid is het moeilijk om een echt biografisch personage te onderscheiden. Daarom is er steeds meer steun voor het idee dat de *Tao Te Ching* een bloemlezing is. Men denkt dat het werk misschien verzameld, geredigeerd en verfijnd is in de loop van eeuwen, in de tweede helft van het eerste millennium v.C.

In 1993 is in een grafgewelf in de Centraal-Chinese provincie Hubei een reeks bamboetabletten ontdekt waarvan bepaalde fragmenten overeenkwamen met de *Tao Te Ching*. Ze dateren van niet later dan 300 v.C. en zouden daarmee de oudste bestaande voorbeelden zijn van de tekst van de *Tao*. Andere latere voorbeelden van het boek en de erop gebaseerde commentaren die zijn gevonden, waren geschreven op bamboe, zijde en papier. Het gebruik van de titel *Tao Te Ching* ontstond tijdens de heerschappij van de Han-dynastie, die regeerde van 202 v.C. tot 220 n.C. Het taoïsme diende in de daaropvolgende eeuwen

als een belangrijke tak van filosofie in het Chinese leven en concurreerde om ruimte naast het niet geheel ongerelateerde boeddhistische geloofssysteem, evenals het confucianisme en het legalisme (dat opriep tot een sterke regering, geworteld in een systeem van recht en orde). Zelfs wanneer deze filosofische scholen op gespannen voet leken te staan met elkaar, verschaftte het taoïsme geregeld het referentiekader om hun verschillen met elkaar te verzoenen.

Het taoïsme floreerde onder de Tang-dynastie (618-907 n.C.), waarbij de Tang-keizers zelfs beweerden Lao Zi als voorouder te hebben. Het zou gedurende het grootste deel van de volgende duizend jaar een belangrijk kenmerk van China's spirituele landschap blijven, hoewel de invloed ervan vanaf de 17e eeuw afnam, met name in relatie tot de blijvende invloed van het boeddhisme en het confucianisme. Pas in de volgende eeuw, toen het in het Latijn werd vertaald door jezuïetenpriesters, werd het westen zich ervan bewust. De eerste Engelse vertaling verscheen pas in 1868.

Zijn doodsklok leek te luiden in de jaren vijftig, toen de Chinese autoriteiten een verbod op formele religie instelden, maar nog steeds heeft het taoïsme voet aan de grond in het land en meer in het algemeen internationaal. Tegenwoordig gaat het prat op miljoenen aanhangers. De boodschap om te streven naar harmonie met de natuurlijke wereld, zo elegant uitgedragen, resoneert nu misschien meer dan ooit, nu we de

gevolgen onder ogen durven te zien van de schade die onze soort heeft aangericht op onze planeet. 'Heb de wereld lief als jezelf; dan kun je voor alles zorgen,' zegt een van de verzen. Hoe uiterst modern en tijdloos!

Zhuangzi

Het andere grote werk van het taoïsme is *Zhuangzi*, vernoemd naar de auteur, die in de 4e eeuw v.C. leefde. Deze collectie anekdotes en fabels, vaak ook *Nanhua zhenjing* (De pure klassieker Nanhua) genoemd, ontleent veel aan de *Tao Te Ching* maar onderzoekt volgens veel critici het taoïstische credo diepgaander. Het karakter van de auteur doordesemt de tekst; we ontdekken een man die oude schoenen draagt die bijeengehouden worden door touw, omdat de materiële wereld niet belangrijk voor hem is, die niet kan rouwen om het verlies van zijn vrouw omdat haar overlijden slechts een uitdrukking is van de natuurlijke weg, en die zelf een doodskist voor zijn begrafenis afwijst en er niet om geeft of het de vogels boven de grond of de wormen eronder zijn die zijn dode lichaam als feestmaal zullen hebben.